

Історія

100 років тому: Галицька армія на південно-західному фронті

Українсько-польське збройне протистояння в листопаді 1918 – липні 1919 років є окремою сторінкою в історії двох народів. Його вибух супроводжував утворення двох держав – УНР–ЗУНР і II Речі Посполитої. Державний кордон Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), згідно з ухвалою Національної ради від 19 жовтня 1918 року, проліг так, що на західних рубежах під українським контролем перебували Ярослав, Перемишль, Сянік, Балигород. Що ж відбувалося сто років тому в горах Ліського повіту? Окрім Команецької республіки, варта уваги діяльність бойових підрозділів Галицької армії (ГА) на території Західної Бойківщини.

У повітовому містечку Лісько, 6 листопада 1918 року, під час віче була створена повітова Українська Народна Рада (УНР). До неї увійшло 10 осіб, серед яких – двоє поляків та один єврей. Найактивнішим учасником віче був посол галицького сейму Антон Старух. Відтак староство й суд у Ліську визнали верховенство УНР у Львові.

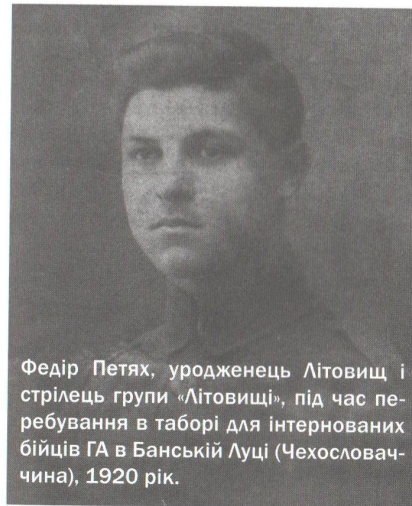
За кільканадцять днів Польська народна організація в Ліську звернулася до Польської ліквідаційної комісії в Кракові з проханням спрямувати в повіт польські війська. Польські відділи прибули з Сянока до Ліська у грудні, частина залишилася на місці, частину вислали до Балигорода, який вони зайняли до кінця січня 1919 року. Околиці Коростенка та Устріків-Долішніх також зачистили від українських військових. На початку квітня 1919 року польський відділ у Балигороді раптовим нападом зайняв село Завіс. Ув'язнено 105 українців, у яких вилучили два кулемети й значну кількість броні та аmunіції.

Невеликі відділи ГА стояли в Тісній. Станція там трималася значно довше, ніж у Балигороді та Завої. Її опір польські частини змогли подолати тільки в травні 1919 року.

Терен, контролюваний бойківцями

Долішніх. У Гошові на той час уже квартирувала польська сотня зі скорострілами й гранатами, яка забирала збіжжя та худобу до Устріків-Долішніх.

Невдовзі комісаріат у Літовищах налагодив контакти з відділом у Лип'ю, селі на західному кінці Турчанського повіту. Попри запрошення стрільців до Літовищ, комендант «Самбора» Микола Мельник наказав перевести відділ до сусіднього Михнівця. Квартирувало військо у школі. Щоб стрільці мали гарячі страви, громада й парох організували в селі польову кухню. Згодом відділ перейменували на сотню. Два старшини, три підстаршини та 110 стрільців вирушили до Літовищ. Містечко щораз більше нагадувало військовий табір. Саме там організувалася група Галицької армії «Літовищі». Як згадував один із її засновників, підстаршина Степан Кузьмин, уродженець міста Турка, південну частину Ліського повіту контролювали чотири стежі по вісім стрільців у кожній. Перша стежа з боку Дверника, села на лівому березі горішнього Сяну, пильнувала дороги зі Ступосян і Тісної, друга – від Телешниці й Балигорода, третя – від Скородного та Устріків-Долішніх, а четверта контролювала Смільник, гору Вострий і дороги Турчанщини.

Федір Петях, уродженець Літовищ і стрілець групи «Літовищі», під час перебування в таборі для інтернованих бійців ГА в Банській Луці (Чехословаччина), 1920 рік.

не було чим заступити», — пояснював Степан Кузьмин. Крім того, дуже бракувало ліків.

Наприкінці січня Літовищі охопила епідемія черевного тифу. Хворіли також і стрільці. На думку лікаря Маркевича, до тифу призвів голод. Щоб стримати епідемію, бідному населенню керівництво корпусу видавало харчові пайки, призначені для стрільців.

У лютому комендантом групи «Літовищі» стає сотник Іван Молящий. Гру-

стягнуло кавалерію з Тісної і спрямувало її у сторону Жолобка. У бік Ялового група «Старий Самбір» вислала піхоту. Польські стрільці не витримали наступу з двох кінців і відійшли до Устріків-Долішніх. Проте гора Скопець лишалася під їхнім контролем.

Озброєння й надалі провадилося з труднощами. Власної промисловості в ЗУНР не було. Наприкінці квітня піхота в Літовищах не мала озброєння — на одну сотню припадав один скоростріл. Тому група стояла в обороні терену, але проводити наступ не могла. З іншого боку, бойові дії паралізувала негода.

Травень 1919 року видався холодним. Нові добровольці не приходили. «Західні землі, зайняті нашими збройними силами, не мали вже більше молодих хлопців, щоб ними поповнювати лави українських відділів», — зізнався Кузьмин.

16 травня курінь у Чорній пішов із наступом на польську частину на гору Скопець. Від Устріків-Долішніх на допомогу полякам вирушили відділи, щоб утримати цю висоту. Українцям забракло ручних гранат, тому довелося відступити на свої позиції.

Як бачимо, на західному відтинку українські війська мали ті ж самі труднощі, як і решта вояцтва. Українці поступалися полякам кількісно, мали гірше озброєння. Слабке управління й поганий зв'язок також давалися взнаки.

Літо зустріли не вдома

Під час Травневої офензиви 1-ша Гірська бригада була заблокована супротивником. Південно-західний фронт протримався до 18 травня. На виконання наказу вирушила в околиці Головецька Старосамбірського повіту. Польські частини насувалися на Самбір, Старий Самбір і Турку. Частини з-під Хирова відступали на Стрий. Група «Старий Самбір» покинула Стрілки й Топільницю та попрямувала на Тур-

ми частинами Галицької армії, співпадає з західними межами етнографічної Бойківщини.

Тим часом у Літовищах

Нагадаємо, що Ліський повітовий комітет створили з осідком у Літовищах — гірському містечку на сході повіту. Після проголошення ЗУНР на Західній Бойківщині були утворені дві групи — «Літовища» (в історичній і мемуарній літературі зустрічаються також назви «Літовища» та «Лютовиська») і «Старий Самбір». Вони увійшли до складу Галицької армії, а згодом об'єдналися разом у Бойківській бригаді, яка входила до третього, найчисленнішого корпусу ГА.

У другій половині листопада 1918 року командир Окружної військової команди в Самборі, сотник Михайло Мельник наказав четарю Юрієві Дякунчаківі, уродженцю Беньової над Сяном, сформувати в районі Літовищ бойову групу й перекрити шлях польським загонам. За короткий час четар сформував курінь у складі стрілецьких сотень під командуванням четарів Івана Рибачака, Михайла Васильківа, хорунжого Петра Чайківського і булавно-го Івана Антонока. Ця команда і стала основою бойової групи «Літовищі». Лінію опорних пунктів утворили сотні. В Мочарах — сотня четаря Мирона Таптомира, в Задвір'ї — четаря Петра Мороза, в Телешниці — четаря Романа Дениса, у Чорній — сотня хорунжого Петра Чайківського та артбатарея.

З військового відділу виставили дві вarti з колишніх вояків австрійської армії — одну на горі Вострий, іншу — під Чорною, щоб відбити атаку з Устріків-

Добровольці прибувають

Добровольців у листопаді прибувало стільки, що їх не було де розмішувати. «На початку грудня до відділу прибув поручик Юрій Дякунчак, привезено дещо крісів, один скоростріл, „Манліхер“ з двома лентами набоїв і одну скриньку ручних гранатів», — згадував Степан Кузьмин у своєму нарисі «Бойківська бригада». — «Маючи чотири сотні, треба було організовувати курінь. Дві сотні були в Літовищах, одна в Чорній, а одна в Задвір'ю, названа „Перший Ліський курінь“».

Спільний Святвечір для стрільців не минув без пригод. Коли все було готове до спільної вечері, стежа повідомила, що ворожа піхота взяла в осаду двір в Гошові й вивозить звідти інвентар до Устріків-Долішніх. Святвечерю відклали й на селянських санях поїхали з підкріпленням. Уже за годину прибувши до Задвір'я, побачили, як тікали поляки, й переслідували їх до Устріків-Долішніх. Повернувшись до Літовищ без втрат лише на світанку, відразу сіли за святвечірній стіл. «Ми могли перший раз у нашому житті й засісти до Святвечері у вільній незалежній Українській Державі на Різдво 1919 року», — писав Кузьмин.

Після свят командування Літовищ зверталось до командування Турки, Самбора та Стрия з проханням надіслати зброю, одяг і взуття. Терен між Тісною й Ліськом уже контролювали поляки. Зброї бракувало так гостро, що стрільці розкопували старі військові окопи, щоб здобути крісові набої. «Людей можна було наwerbувати багато, але не було чим їх озброїти. Кожен міг носити селянський одяг, зате брак зброї

па під його керівництвом у першій половині лютого контролювала західний фронт УГА від Ялового, Балигорода й Тісної аж до угорського кордону. Цивільна вертикаль влади підпорядковувалася комісаріату в Літовищах, до якого ходили доктор Пристай, суддя Рубінович, отець Колтонюк, посол Старух, урядники Лопачак і Цембрил. На чолі кожного села стояв староста й громадська рада.

У складі Першої гірської бригади

Як пише львівський історик Микола Литвин, на початок лютого 1919 року група «Літовищі» мала 8 стрілецьких сотень по 150 вояків, гарматну батарею, відділ кінноти (80 шабель), запасну сотню, вишкіл, відділи розвідки й жандармерії (всього 1500 вояків харчового стану). Серед старшин групи були четарі Михайло Козак, Юліан Стеців, хорунжий Осип Хома, а також капелан і лікар, поручик Олекса Рибачевський. Під час реорганізації армії група влилася до 1-ї Гірської бригади. Вона утворена в лютому—березні 1919 року із підрозділів бойових груп «Старий Самбір», «Літовищі» й «Команча».

Наприкінці березня стрільці «Літовищ» вели нічний бій у Телешниці Ошваровій із відділом польської кавалерії. Тільки на ранок їх вдалося витіснити до Устріків-Долішніх. Степан Кузьмин згадує, що поляки залишили по собі чотирьох важкопоранених, яких доправили до польової лікарні в Літовищах, розташованій в єврейському домі.

На Благовіщення польська піхота здійснила напад на Ялове. Група в Гошові зайняла нове становище під горою Жуків. Командування групи надіслало булавну сотню в напрямку Гошова,

ку, а звідти — до Ужоського перевалу. Група «Літовищі», не дійшовши до Голевецька, теж вирушила в бік Сянока. Відтак усією бригадою стрільці й командування перейшли на Закарпаття, де були роззброєні та інтерновані. За словами Степана Кузьмина, після цього переходу «настрій між вояцтвом не послаб і кожен був готовий далі боротись, а то й вмерти за Українську Державу». На завершення спогадів колишній підстаршина Галицької армії резюмує: «Україна все мала синів, що за неї вмирали, але мало було цих, що для неї вміли би здобути волю і удержати її».

Більшість вояків згодом повернулися в рідні села. Але частина з них залишилася на території Чехословаччини, де створили родини, включилися в українське життя.

У травні 1919 року містечко зайняли польські війська під керівництвом капітана Равського. Учасники боротьби за ЗУНР зустрілися з польськими репресіями. Літовичанин Федір Славич потрапив до польського полону й упродовж двох років був ув'язнений під Берестям. Того ж року польська влада позбавляє містечко міських прав. Попри це аж до II Світової війни Літовищі залишалися місцевим торговельним та адміністративним центром. У 1951 році, внаслідок обміну ділянками державних територій між Польською Республікою та СРСР, населений пункт разом з Устріками-Долішніми й Чорною опинився у складі Польщі. Відтак терен, який сто років тому контролювала група «Літовищі» та Бойківська бригада Галицької армії, перерізаний смугою українсько-польського кордону. ■

Наталя КЛЯШТОРНА